

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КОХАНСЬКА Маргарита Леонідівна

УДК 347.91/95

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент
БОРТНІК Оксана Григорівна,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
доцент кафедри цювільно-правових
дисциплін.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
**ГУСАРОВ Костянтин
Володимирович**,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри цивільного
процесу;

кандидат юридичних наук
ЮНІНА Марина Петрівна,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ ,
доцент кафедр цивільного права
та процесу.

Захист відбудеться 21 лютого 2019 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий 21 січня 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Є. Ю. Подорожній

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Судова реформа в Україні, маючи на меті євроінтеграційні процеси, охоплює різні сфери судової діяльності. Реформування процедур з розгляду та вирішення справ в порядку цивільного судочинства повинно забезпечити дійсний захист прав, свобод та інтересів суб'єктів приватних правовідносин як того вимагають положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Від ефективності моделі судочинства, залежить рівень правової захищеності, повага до судової влади, гарантії дотримання принципу верховенства права під час здійснення правосуддя.

Прийняття в новій редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) в 2017 році направлено на впровадження в порядок здійснення правосуддя у цивільних справах гарантій права на справедливий суд. Ефективність як нормативно закріплена мета судочинства обумовлює подальший пошук відповідних засобів, оцінку рівня впровадження стандартів справедливого судочинства. Забезпечення ефективності цивільної процесуальної діяльності відноситься до числа фундаментальних завдань теорії цивільного процесуального права, а його вирішення залежить від оптимального врахування приватних і публічних інтересів, що є важливим методологічним завданням.

Значне навантаження на національні суди, недотримання через різні фактори строків вирішення справ, зловживання учасниками справи своїми процесуальними правами, диференціація судових процедур проявили недоліки нормативно-правового регулювання реалізації правосуддя, проблеми в правозастосовній діяльності, повільність судової системи, що впливає на невиконання завдань цивільного судочинства.

Критерії оцінки ефективності правосуддя, що є загальновизнаними і науково обґрунтованими, свідчать про недосконалість національних юрисдикційних процедур із захисту цивільних прав. Розробка ефективних процесуальних засобів судового захисту та злагодженого процесуально-правового механізму, що дозволяє досягати поставленої мети та вирішувати завдання цивільного судочинства є важливою науковою задачею. Актуальність дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю подальшої побудови ефективної моделі цивільного судочинства, процесами адаптації національного законодавства до законодавства ЄС.

Теоретичні та практичні аспекти забезпечення ефективності правосуддя у цивільних справах були предметом наукових досліджень М. І. Балюка, С. С. Бичкової, Ю. В. Білоусова, В. І. Бобрика, А. Д. Бойкової, О. Г. Брателя, В. В. Буги, М. Б. Гарієвської, М. Гетманцева, І. В. Губенка, К. В. Гусарова, С. Ф. Демченка, Х. А. Джавадова, О. С. Захарової, І. О. Ізарової, В. В. Комарова, Н. П. Курило, Д. Д. Луспеніка, О. В. Малюкіної, Л. М. Москвич, С. О. Короеда, О. Ю. Одосій, О. В. Рожнов, Н. М. Савчин, Н. Ю. Сакари, А. Л. Паскар, М. А. Плюхіної, І. Ю. Татуліч,

О. А. Царегородцева, А. В. Цихоцького, М. Й. Штефана, О. В. Шутенко, М.П. Юніної, А. Г. Яреми, В. В. Яркова та інших вчених. Однак, незважаючи на чималу кількість наукових розробок, доводиться констатувати, що сьогодні визначення та узагальнення конкретних процесуальних засобів, що направлені на дотримання ефективного рівня цивільного судочинства, залишаються актуальним, про що свідчить й аналіз судової практики та судової статистики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п. 2.8 додатка 2 до переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015р. №275, п.5.28 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх прав на період 2016-2019 років, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (протокол № 2), в рамках науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Законотворча та законодавча діяльність в Україні» (№ ДР 0113U008189).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі узагальнення наукових праць вчених, аналізу норм чинного цивільного процесуального законодавства України, а також міжнародних нормативно-правових актів визначити процесуальні засоби забезпечення ефективності цивільного судочинства.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було вирішити такі завдання:

- визначити сутність та зміст поняття ефективності цивільного судочинства;
- охарактеризувати взаємозв'язок права на справедливий суд та мети і завдань цивільного судочинства із забезпеченням його ефективності;
- окреслити роль загальних засад цивільного судочинства у забезпечення його ефективності;
- визначити сутність, зміст та види ефективних цивільно-процесуальних засобів захисту права на міжнародному та національному рівні;
- охарактеризувати загальні та спеціальні процесуальні засоби впливу на ефективність судочинства;
- узагальнити процесуальні засоби забезпечення своєчасності розгляду та вирішення цивільних справ;
- встановити засоби забезпечення якісного правосуддя на різних стадіях цивільного судочинства України.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку із забезпеченням ефективності цивільного судочинства.

Предметом дослідження є процесуальні засоби, направлені на забезпечення ефективності цивільного судочинства.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети та завдань, підґрунтям методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, за допомогою діалектичного методу простежено взаємодію ефективності судочинства та основних його засад (підрозділи 1.1, 1.2). Історико-правовий метод було застосовано для визначення стану наукових досліджень категорій мети та завдання судочинства, процесуальних засобів, які впливають на забезпечення якісного процесу (підрозділи 1.1, 2.1). Порівняльно-правовий метод застосовувався для зіставлення близьких за змістом правових понять, пов'язаних з встановленням ефективних процесуальних засобів, у різному законодавстві, а також з метою аналізу досвіду в регулюванні відповідних правовідносин задля доцільності їх імплементації у чинне законодавство України (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1, 3.3).

Метод індукції використовувався для аналізу судової практики з питань застосування окремих положень законодавства (підрозділи 3.1, 3.2). За допомогою методу дедукції проаналізовано загальні положення щодо впливу реалізації зальних засад цивільного судочинства на виконання його завдань (підрозділи 1.1, 1.2). Застосування формально-логічного методу дозволило аргументувати наукові висновки та сформулювати пропозиції щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2). Системно-структурний метод використано при систематизації процесуальних засобів, направлених на забезпечення ефективності судочинства, відповідальності суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин (підрозділи 2.1-2.4, 3.1, 3.2).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали праці фахівців у галузі цивільного процесуального права, загальної теорії держави і права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на положеннях Конституції України, нормативно-правових актів, які регламентують порядок здійснення цивільного судочинства. Інформаційною та емпіричною базою дослідження є узагальнення судової практики, довідкові видання, судові рішення з окремих цивільних справ національних судів та ЄСПЛ.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є однією з перших комплексних наукових робіт, здійснених на основі узагальнення наукових праць вчених, аналізу норм міжнародного та національного цивільного процесуального права, з використанням сучасних методів пізнання, результатом якої є визначення правової природи, сутності, змісту та системи процесуальних засобів, які направлені на забезпечення ефективності цивільного судочинства. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем:

вперше:

– визначено ефективність цивільного судочинства як систему вимог, які характеризують забезпечення права на справедливий суд, ухвалення судових рішень на підставі верховенства права та є результатом ціннісного орієнтування цивільної процесуальної форми. Відповідний комплекс вимог включає: доступність правосуддя, справедливий, своєчасний, публічний розгляд та вирішення справи незалежним та неупередженим судом, забезпечення балансу між об'єктивним встановленням обставин справи та тривалістю провадження, забезпечення правової визначеності та виконання судових рішень;

– обґрунтовано, що засадам верховенства права відповідає ознака об'єктивності рішення, яка свідчить про забезпечення його справедливості. Об'єктивність рішення є двоаспектною вимогою, яка включає неупередженість і незалежність суду при розгляді та вирішенні справи та повноту й всебічність встановлення обставин справи;

– визначено положення, що обґрунтованість як нормативно-закріплена ознака рішення не характеризує судовий акт як ефективний засіб правового захисту, оскільки ґрунтується на процесуальних засобах класичної змагальності. Відповідні положення обумовлюють подальший перерозподіл відповідальності сторін та суду за процес, що обумовлює розширення процесуальної активності суду у встановленні обставин цивільної справи;

– обґрунтовано положення, відповідно до якого здійснення судом судових процедур, не пов'язаних з відновленням чи визнанням порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів, в тому числі, врегулювання спору судом, направлено на виконання завдання судочинства, в чому реалізується охоронна судом прав та інтересів учасників справи;

– систематизовано процесуальні засоби, направлені на забезпечення ефективності цивільного судочинства. Проведено відповідну класифікацію за критеріями предмету та методів правового регулювання, функціональним призначенням, рівнем реалізації та складності. За предметом правового регулювання виділено інституційні та функціональні процесуальні засоби; за методами – регулятивні, охоронні та захисні; за рівнем реалізації – нормативні та правозастосовні; за функціональним призначенням – загальні та спеціальні; за рівнем складності – елементарні та комплексні. До спеціальних процесуальних засобів, зокрема, віднесено забезпечувальні заходи та погоджувальні процедури;

удосконалено:

– положення про допустимість в рамках справедливого судочинства судових помилок при вирішенні справи, якщо вони є наслідком недобросовісних дій учасників справи. Ухвалення рішення у відповідній справі характеризується виконанням завдання судочинства. Ці положення обумовлюють забезпечення на національному рівні можливості перегляду судового рішення;

– положення про визначення сутності та наслідків оцінки доказів відповідно до критерію «за відсутності розумних підстав для сумніву», що є проявом засад процесуальної економії. Відповідне рішення може не характеризуватись досягненням мети процесу, оскільки може не ґрунтуватись на дійсних обставинах справи. Проте критерієм дотримання справедливого розгляду справи є забезпечення права сторони бути вислуханою, розумної дискреції у встановленні обставин справи;

– положення щодо визначення сутності процесуальної економії як вимоги ефективності процесуальних засобів, яка полягає у раціональному нормативно-правовому закріпленні, використанні та оптимальному співвідношенні процесуальних засобів, матеріальних витрат (у тому числі, віднесених законодавством до судових) та часу. Розумний баланс між основними показниками судочинства повинен тлумачитись тільки у контексті досягнення найкращого процесуального результату з найменшими витратами.

– *дістали подальшого розвитку:*

– положення про систему забезпечувальних заходів як процесуальних засобів охоронного характеру, до якої, окрім забезпечення позову, доказів, судових витрат, зустрічного забезпечення, віднесено забезпечення негайного виконання рішення, заходи із запобігання зловживанням та засоби захисного характеру - заходи процесуального примусу;

– узагальнення процесуальних засобів, які сприяють своєчасності та скороченню тривалості процесу. Класифіковано відповідні процесуальні засоби на загальні, до яких відносяться інституційні та певні функціональні: (диференціація судових процедур, припинення зловживання правом, забезпечення доказів, заміна неналежного відповідача, об'єднання справ в одне провадження, концентрація доказового матеріалу в суді першої інстанції, компенсаційна відповідальність за надмірну тривалість) та спеціальні (встановлення законом та судом процесуальних строків, погодження строків, прискорення провадження, скарги на надмірну тривалість);

– обґрунтування сутності принципу розгляду справи в розумний строк, відповідно до якої виправданим є розгляд та вирішення справи протягом строку, який враховував би індивідуальні особливості справи та забезпечував повне та всебічне встановлення її обставин;

– систематизація видів та форм відповідальності суб'єктів цивільних-процесуальних правовідносин, які можна класифікувати залежно від суб'єкту: суду, сторін, інших учасників справи, інших учасників процесу; за об'єктом посягання: за зловживання процесуальним правом, за порушення цивільного процесуального обов'язку; за галуззю правового регулювання: дисциплінарна, цивільно-правова, цивільно-процесуальна, кримінально-правова, адміністративна; за процесуальними санкціями: заходи процесуального примусу, обмеження у реалізації процесуального права.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що вони використовуються та можуть бути використані в:

– науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права у сфері зміни позову;

– законотворчій діяльності – в процесі удосконалення цивільного процесуального законодавства України, що визначає правові підстави та порядок заміни, уточнення та доповнення позову;

– правозастосовній діяльності – діяльності судових органів та практикуючих юристів при розгляді і вирішенні питань щодо зміни позову в цивільному судочинстві, а також під час підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного процесуального кодексу України;

– навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Цивільний процес» і відповідних спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland» (Republic of Poland, Stalova Wola, 20-21 July 2018); «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (м. Харків, 3-4 серпня 2018 р.); «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 24-25 серпня 2018 р.); «Сучасні погляди на актуальні питання правових наук» (м. Запоріжжя, 23-24 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в 9 наукових публікаціях, з яких 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у фаховому науковому виданні іншої держави, а також 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу і загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінки, із них основного тексту – 204 сторінки. Список використаних джерел налічує 370 найменувань і розміщений на 41 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, методи, об'єкт і предмет дослідження, його методологічну, теоретичну та емпіричну базу, зазначено про зв'язок роботи з науковими програмами, сформульовано основні теоретичні положення, що обумовлюють наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-правові та методологічні засади забезпечення ефективності цивільного судочинства» структурно об'єднує два підрозділи та присвячений дослідженню загальнотеоретичних засад ефективності судочинства в рамках цивільної юрисдикції.

Підрозділ 1.1 *«Ефективність цивільного судочинства: поняття та критерії визначення»* складається з двох параграфів, у яких здійснено аналіз основних засад, критеріїв та напрямів досягнення ефективності. У пункті 1.1.1. *«Мета та завдання цивільного судочинства в рамках забезпечення його ефективності»* ефективність досліджена через призму ціннісної орієнтації цивільного процесу. Визначено, що захист прав, свобод та інтересів як мета судочинства є характерною для справ, що характеризуються наявністю спору про право. Аргументовано, що при вирішенні справ безспірного характеру здійснюється охорона прав, свобод та інтересів суб'єктів відповідних правовідносин.

Визначено, що розгляд та вирішення справи обумовлює засоби забезпечення досягнення правозастосовного результату, які повинні характеризуватись ефективністю, що на національному рівні відображається через вимоги своєчасності, неупередженості та справедливості. Виокремлено ефективність процесуально-правового та матеріально-правового характеру. Приділена увага аналізу сутності юридичного конфлікту та визначено способи його припинення: вирішення спору судом та його припинення внаслідок примирення. Повноваження суду щодо судових примирних процедур є реалізацією охоронної функції судочинства внаслідок розгляду та вирішення відповідних справ.

Ефективність цивільного судочинства визначена як система вимог, що включає: доступність правосуддя, справедливий, своєчасний, публічний розгляд та вирішення справи незалежним та неупередженим судом, забезпечення балансу між об'єктивним встановленням обставин справи та тривалістю провадження, забезпечення правової визначеності. У цьому сенсі досягнення нормативно визначеної мети є складовою більш загального поняття ефективності цивільного судочинства.

У пункті 1.1.2. *«Засоби досягнення ефективності цивільного судочинства»* визначено критерії встановлення та засоби досягнення ефективності цивільної процесуальної діяльності, яка є проявом дотримання вимог верховенства права, що у цивільному процесі виконуються завдяки забезпеченню права на справедливий суд. Це обумовлює наявність справедливої процедури та справедливого результату через здійснення належного судочинства, прагнення до об'єктивності з позиції вставлення обставин справи. Справедливість розгляду та вирішення цивільних справ визнано системою характеристик судочинства: рівність сторін як прояв «справедливого балансу прав сторін», змагальний характер та публічність судочинства, право бути вислуханим, розумний строк розгляду справи, вмотивованість судового акта, правова визначеність, право на безумовне виконання судового акта.

Обґрунтовано необхідність виокремлення вимоги об'єктивності рішення суду у значенні законності, обґрунтованості, відповідності дійсним обставинам справи, та яка є наслідком неупередженого та справедливого розгляду та вирішення справи. Доведено, що не є виправданим законодавче закріплення мети судочинства як ефективного захисту та залишення нормативних правил класичної змагальності, оскільки ставити перед судом мету та не надавати йому процесуальних засобів її досягнення є непослідовним.

У підрозділі 1.2 *«Принципи цивільного процесуального права в механізмі забезпечення ефективності судочинства»* проаналізовано основні його засади через призму забезпечення права на справедливий суд. Верховенство права обумовлює низку вимог до суду, процедури та результату здійснення цивільного судочинства, які проявляються на інституційному та функціональному рівнях. Рішення як результат судочинства повинно характеризувати його як ціннісно-орієнтовану систему, що обумовлює пред'явлення до рішення суду вимог і правосудності, і забезпечення верховенства права. Необхідність об'єктивного встановлення обставин цивільної справи обумовлює перерозподіл акцентів у публічних та приватних способах впливу на поведінку суб'єктів цивільного судочинства. Аргументовано необхідність розширення процесуальної активності суду в управлінні справою та судовому доказуванні.

На забезпечення справедливої процедури направлена концентрація процесуального матеріалу, яка у системному зв'язку із процесуальною економією може забезпечити найкращий результат із мінімально можливими витратами часу, процесуальних засобів та матеріальних коштів. Роль апеляції та касації для ефективності судочинства у сучасному демократичному суспільстві полягає в наданні сторонам гарантій доступності судочинства, права бути вислуханими, своєчасного вирішення справи, справедливого рішення тощо.

Розділ 2 «Процесуальні засоби, що впливають на ефективність цивільного судочинства» складається з чотирьох підрозділів. У підрозділі 2.1 *«Цивільна процесуальна форма та процесуальні засоби в механізмі забезпечення ефективності цивільного судочинства»* охарактеризовано цивільний процесуальний механізм в рамках нормативної ефективності. Визначено, що можливості учасників справи впливати на визначення провадження у справі, процесуальні строки, а також подальше удосконалення норм, які визначають процесуальну активність суду, є важливим напрямком в оптимізації цивільної процесуальної форми. Остання в рамках конвенційних вимог повинна гарантувати заінтересованим особам справедливий розгляд справи, сприяння суду у встановленні обставин при дотриманні неупередженості та рівності сторін, пропорційності меж встановлення прав учасників та повноважень суду.

Ефективні засоби юридичного захисту посідають особливе місце серед інших процесуальних засобів, є процесуальними гарантіями прав та інтересів

учасників справи та права на справедливе судочинство, повинні характеризуватись нормативною визначеністю, реальною можливістю захисту порушеного права, доступністю, простотою та мають регулятивні та охоронні функції.

У підрозділі 2.2 *«Ефективність цивільного судочинства та диференціація судових процедур»* досліджено ефективність поєднання основних показників судочинства та процесуальних засобів в залежності від категорії справи. Диференціація національного цивільного судочинства є засобом управління судовим часом та засобом, направленим на забезпечення раціонального та своєчасного правосуддя з цивільних справ, проявом якої є прискорені та спрощені процедури. Визначений вплив наказного, спрощеного позовного провадження, окремого порядку розгляду невідкладних питань на досягнення справедливого результату в розумні строки. Обґрунтовано необхідність подальшого розвитку погоджувальних проваджень.

Диференціація судових процедур дозволяє реалізувати вимоги процесуальної економії, концентрації доказового матеріалу. Впровадження або застосування певної процедури повинно бути обґрунтованим найбільшою пристосованістю до розгляду конкретної групи справ з максимальною гарантованістю досягнення при цьому завдань та мети цивільного судочинства, дотриманні вимог пропорційності. Обґрунтовано висновок, що забезпечення права сторони бути вислуханою як елементу права на справедливий суд повинно обумовлювати можливість сторін обирати вид позовного провадження, порядок проведення розгляду справи.

Підрозділ 2.3 *«Юридична відповідальність суду та учасників цивільного процесу в механізмі забезпечення його ефективності»* присвячений дослідженню видів та форм юридичної відповідальності, їх ролі у забезпеченні здійснення якісного судочинства. Виходячи із положень про охоронне значення позитивної юридичної відповідальності, до її форм віднесено управління справою, контроль за тривалістю провадження, оцінка професійних якостей суддів на регулярній основі, забезпечувальні заходи охоронного характеру.

Аргументовано, що судові помилки як результат добросовісної та неупередженої діяльності суду не повинні тягнути притягнення судді до юридичного відповідальності. Засобом впливу на якість судочинства при наявності судових помилок є перегляд судового рішення.

Окреме значення в рамках забезпечення ефективності судочинства займає негативна юридична відповідальність за функціональним призначенням – правовідновлююча (захисна) та каральна (штрафна). Проведено класифікацію її форм за об'єктом посягання - за зловживання правом, за порушення юридичного обов'язку; за формою впливу на поведінку суб'єкта вчинення правопорушення - заходи процесуального примусу, **обмеження у реалізації процесуального права**. Застосування заходів цивільної процесуальної відповідальності в цілому здатне вплинути

на відновлення нормального руху справи, що обумовлює її значення для забезпечення ефективності судочинства. Порухення права особи на розгляд та вирішення справи у розумний строк неможливо відновити, у зв'язку із чим відповідне право може бути захищене виключно шляхом присудження справедливої сатисфакції національним судом або ЄСПЛ.

У підрозділі 2.4 *«Процесуальні засоби виконання завдання своєчасності розгляду та вирішення цивільних справ»* визначено, що своєчасне здійснення правосуддя є одним з фундаментальних прав, де необхідний баланс між цим правом і правом сторони на розумну можливість підготувати та представити свою позицію у справі. Це зумовлює існування в національному праві процесуальних засобів, за допомогою яких заявник міг би вплинути на своєчасність судочинства та оскаржити тривалість провадження: клопотання про прискорення провадження, клопотання про призначення строку, скарга на надмірну тривалість провадження або погодження строків між сторонами та судом.

Аргументовано, що для кожної справи строки розгляду є індивідуальними, залежать від складності справи, її важливості для особи, а також від поведінки учасників справи. Недотримання строків, передбачених законодавством, не може бути основним критерієм визнання порушення розумності строків, а справу слід досліджувати у комплексі. Передумовою отримання на національному рівні компенсації за порушення розгляду справи в розумний строк є визнання компетентним судом надмірної тривалості провадження, відсутності нормативного закріплення або ефективного застосування процесуальних засобів.

Доведено, що надмірна тривалість розгляду справи свідчить про неналежне чи нераціональне використання передбачених законодавством процесуальних засобів або процесуальні порушення з боку суду чи учасників процесу. Виокремлено інституційні та функціональні, об'єктивні чи суб'єктивні, загальні та спеціальні фактори впливу на строки вчинення процесуальних дій.

Розділ 3 «Забезпечення ефективності на окремих стадіях цивільного судочинства» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу окремих процесуальних засобів забезпечення ефективності в залежності від стадії цивільного процесу.

Підрозділ 3.1 *«Забезпечення ефективності цивільного судочинства при відкритті провадження у справі та у підготовчому провадженні»* присвячений аналізу процесуальних засобів, пов'язаних із порядком реалізації права на звернення до суду, які повинні характеризуватись доступністю та простотою. Доведено, що чинні положення цивільного процесуального законодавства характеризуються ускладненням порядку, зокрема, пред'явлення заяви чи позову тощо. Надмірний формалізм порушує відповідність обмежень у реалізації права на звернення до суду поставленій меті. Обґрунтовано, що обрання ефективного способу захисту права є

обов'язком суду, а застосування відповідних положень процесуального законодавства на практиці не характеризується ефективністю.

Систематизовано процесуальні дії, які можуть бути вчинені в рамках підготовчого засідання, серед яких окрему роль для виконання завдань судочинства відіграють ті, що мають охоронний характер, зокрема, направлені на забезпечення неупередженості суду, всебічне та об'єктивне встановлення обставин справи, забезпечувальні заходи. Отримали подальшого обґрунтування положення про реалізацію засад концентрації процесу.

Визначено, що заохочення та сприяння примиренню є засобом забезпечення справедливої судової процедури, серед яких виокремлено: процесуальні дії, направлені на врегулювання спору, розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, зокрема, шляхом впровадження інституту медіації та посередництва, розширення переліку категорій справ, які можуть вирішуватися третейськими суддями.

У підрозділі 3.2 *«Забезпечення ефективності цивільного судочинства під час розгляду справи по суті»* визначено, що вирішальне значення для справедливого розгляду, забезпечення права бути вислуханим має інститут викликів та повідомлень, участь особи у засіданні в режимі відеоконференції, засоби прискорення, скарги на повільність, можливість обрання певного складу суду, оптимальне визначення виду позовного провадження.

Допустима чинним законодавством дискреція не може подолати недоліки змагального процесу стосовно всебічного встановлення обставин справи, якщо необхідно встановити факти, на підтвердження наявності яких сторони не надають суду докази. Доведено, що ініціатива суду у встановленні обставин справи в цілому допустима чинним законодавчими положеннями, а її розширення обумовлено необхідністю керування при розгляді справи та ухвалення рішення вимогами верховенством права.

Визначено вимоги до рішення суду, які повинні поєднувати в собі окрім обґрунтованості та законності, повноту та правильність встановлення обставин справи (об'єктивність), що характеризує рішення як справедливе, свідчить про ефективність судочинства та забезпечення права на справедливий суд. Визначено роль справедливого рішення у забезпеченні вимог принципу правової визначеності.

У підрозділі 3.3 *«Забезпечення ефективності цивільного судочинства при перегляді та примусовому виконанні судових рішень»* досліджено забезпечення права на перегляд рішення національним судом як складової права на справедливий розгляд справи у розумний строк та як ефективного процесуального засобу. Гарантування перегляду справи є одним із засобів подолання судових помилок у застосуванні питань факту чи права, а не перегляду справи по суті.

Можливість перегляду справи судом, який його ухвалив, у випадках, визначених законом, встановлення спрощеного провадження для

апеляційного перегляду відповідає завданням судочинства. Обмеження особистої присутності сторони при перегляді судового рішення відповідає конвенційним вимогам за умови забезпечення останніх в суді першої інстанції. В рамках розвитку запобігання зловживанню правом на оскарження доведена можливість начислення відсотків на присуджену суму до моменту виконання рішення, зупинення виконання рішення судом апеляційної інстанції, зокрема, рішень, щодо яких допущено негайне виконання.

Визначено, що систематичне незабезпечення на нормативному та правозастосовному рівнях ефективних засобів захисту змушує державу передбачати для особи подальші національні засоби захисту права, зокрема й на рівні вищих інстанцій, тим самим ускладнюючи процедури, порушуючи вимоги правової визначеності, надає заявнику невиправдані сподівання на отримання правосуддя на національному рівні, ускладнює право на звернення до ЄСПЛ. Підкреслено значення примусового виконання судових рішень в рамках права на справедливий суд через призму правової визначеності та ефективних процесуальних засобів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – визначення процесуальних засобів, направлених на забезпечення ефективності цивільного судочинства України. За результатами поведеного дослідження сформульовані наступні висновки наукового та практичного значення.

1. Світові системи правосуддя направлені на пошук компромісу між порядком ухвалення правильного рішення, тривалістю судового розгляду та вартістю процесу, а оптимальне співвідношення цих критеріїв визначає ефективність цивільного судочинства. Ефективністю характеризується судочинство, під час здійснення якого дотримано елементи права на справедливий суд, обставини справи встановлені повно та об'єктивно.

2. Прагнення за будь-яку ціну здійснити судовий розгляд, як свідчить історичний досвід, тягне виникнення конфлікту між якісними, кількісними та темпоральними параметрами правосуддя. Процесуальний формалізм та, як наслідок, формальність істини є наслідком прагнення цивільної процесуальної системи, яка базується на диспозитивних та змагальних засадах, до швидкості судочинства без урахування інших критеріїв раціоналізації судових процедур. Тенденція реформування національного судочинства характеризується тим, що процесуальні засоби ускладнились, не є достатньо доступними через надмірну формальність, посилена відповідальність сторін, дискреційні повноваження суду, утім відповідальність суду та процесуальні засоби оперативного функціонального контролю над судом залишилась на колишньому рівні.

3. Ефективність цивільного судочинства може бути охарактеризована за теоретичним, нормативно-правовим та правозастосовним, індивідуальним та суспільним, процесуально-правовим та матеріально-правовим рівнями. Захист як мета судочинства означає досягнення матеріально-правової ефективності цивільного судочинства у значенні відновлення та визнання порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Процесуальні засоби, які направлені на забезпечення ефективності судочинства, повинні характеризуватись простотою, доступністю, зрозумілістю для сторін.

4. Реалізація права на справедливий розгляд справи характеризує процесуально-правову ефективність судочинства, що забезпечується за умови справедливого балансу прав сторін (рівності), змагальних можливостей у значенні права бути вислуханим, підготувати та представити справу, належне мотивування ухвалених рішень. Здійснення справедливого судочинства, прагнення до об'єктивності з позиції вставлення обставин справи, відсутність формального та упередженого підходу характеризує рішення як засноване на засадах верховенства права.

5. Альтернативною змагального типу судочинства та проявом засад процесуальної економії є концентрований процес, що характеризується раціональним використанням процесуальних засобів як результату взаємної відповідальності сторін та суду за якість судочинства, сумісних зусиль всіх суб'єктів процесу на засадах процесуальної активності та добросовісності. Горизонтальна та вертикальна диференціація судових процедур обумовлена засадами концентрації доказового матеріалу в суді першої інстанції та обмеженням перегляду судами вищих інстанцій належних справ, що повинно передбачати достатні процесуальні гарантії учасників справи бути вислуханими в судах нижчого рівня.

6. Важливе нормотворче та правозастосовне значення в рамках ефективного судочинства має принцип пропорційності як напрям оптимального врахування приватноправових і публічно-правових інтересів, дотримання розумного балансу між строками розгляду та вирішення справ та об'єктивним встановленням обставин цивільної справи. Враховуючи співвідношення часу, процесуальних засобів та матеріальних витрат при розгляді та вирішенні цивільних справ, справедливим буде говорити про їх оптимальне співвідношення за критерієм пропорційності, а не про економію у буквальному значенні слова. Процесуальна економія займає проміжне становище між ефективністю судочинства та способами її досягнення. Дія принципу концентрації значною мірою обумовлена вимогами процесуальної економії та раціоналізує витрати часу та застосування процесуальних засобів у напрямі встановлення обставин справи.

7. У національному цивільному судочинстві допустима чинним законодавством дискреція не здатна подолати недоліки змагального процесу стосовно всебічного встановлення обставин справи. У зв'язку із цим не можна визнати справедливим законодавче закріплення мети судочинства як ефективного захисту та залишення нормативних правил класичної

змагальності. Чинні положення ставлять перед судом відповідну мету, втім не надають йому процесуальних засобів її досягнення, що є непослідовним. Тому є необхідним подальше впровадження публічно-правових прийомів та способів впливу на поведінку учасників на рух справи, розширення процесуальної активності суду у встановленні обставин справи.

8. Основними напрямками забезпечення ефективності цивільного судочинства слід визнати підвищення рівня доступу до суду, в тому числі, у відношенні окремих судових процедур, процесуальну активність суду у встановленні обставин справи, погоджувальні процедури (щодо виду позовного провадження, строків вирішення справи, територіальної юрисдикції, визначення складу суду, якій вирішуватиме справу, прискорення провадження), забезпечення права особи бути вислуханою судом, закріплення на національному рівні порядку отримання особою справедливої сатисфакції за надмірну тривалість провадження.

9. Зважаючи на отримані висновки, вимоги Конвенції про захист прав людини і основних свобод, потребують подальшого удосконалення норми та інститути цивільного процесуального права на предмет забезпечення ефективності цивільного судочинства. У зв'язку із цим сформульовані рекомендації щодо змін до цивільного процесуального законодавства України:

Додати до ч. 5 ст. 12 ЦПК України пункт 4-1 наступного змісту: «сприяє сторонам у повному та достовірному встановленні обставин справи шляхом визначення обставин, які входять до предмету доказування, роз'яснення обов'язку доказування у конкретній справі, витребує докази у випадку, коли має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, а також інших випадках, передбачених цим Кодексом».

Доповнити ч. 2 ст. 44 ЦПК України пунктом 6 наступного змісту: «подання клопотання про спливу строку позовної давності після закінчення підготовчого провадження, а якщо справа розглядається за правилами спрощеного провадження, - пізніше ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання.»

Доповнити ч. 1 ст. 142 ЦПК України другим реченням наступного змісту: «У випадку проведення спрощеного позовного провадження за сумісним клопотанням сторін, суд у відповідній ухвалі чи рішенні після розподілу судових витрат вирішує питання про повернення стороні з державного бюджету 50 відсотків сплаченого судового збору.»

Виключити п.10 ч. 3 ст. 175 ЦПК України.

Доповнити ст. 83 ЦПК України частиною 7-1 наступного змісту: «Якщо особа доведе, що її представник діяв недобросовісно або всупереч її інтересам, суд встановлює строки зміни предмету або підстав позову чи подання доказів».

Доповнити ч. 2 ст. 197 ЦПК України п. 16-1 наступного змісту: «з'ясовує, чи є клопотання про спливу строку позовної давності;».

Викласти п. 5 ч. 2 ст. 197 ЦПК України в наступній редакції: «5) роз'яснює учасникам справи, які обставини входять до предмета доказування, які докази мають бути подані тим чи іншим учасником справи».

У п. 7 ч. 2 ст. 197 ЦПК України після слів «вирішує питання про витребування додаткових доказів» додати: «в тому числі, з власної ініціативи у випадку, передбаченому ч. 7 ст. 81 цього кодексу».

Доповнити ЦПК України статтею 210-1 наступного змісту: «Якщо з причин, які не залежать від учасників провадження, справа не розглянута по суті протягом строків, передбачених статтею 210 цього кодексу, одна або обидві сторони мають право подати до суду, який вирішує справу, клопотання про прискорення провадження шляхом призначення строку вирішення справи або вчинення інших необхідних процесуальних дій. Клопотання розглядається **головою суду**, в якому розглядається справа. З метою розгляду справи в розумний строк може бути визначений інший склад суду в порядку, передбаченому законом.»

Доповнити ст. 264 ЦПК України частиною 4 наступного змісту: «Якщо розгляд та вирішення справи відбувся із порушення розумного строку з вини відповідача чи під час розгляду справи дії відповідача були судом визнані зловживанням, суд за заявою позивача може при ухваленні рішення вирішити питання про додаткове нарахування процентів, встановленого законом індексу інфляції або неустойки, передбаченої законом або договором, до моменту ухвалення рішення».

Доповнити ст. 277 ЦПК України частиною 8 наступного змісту: «у разі якщо обидві сторони заявляють у встановлений законом строк про проведення загального позовного провадження, суд зобов'язаний його призначити».

Викласти ч. 1 ст. 436 ЦПК України в наступній редакції: «Суд апеляційної інстанції, якщо рішення виконується у випадку, встановленому законом, або суд касаційної інстанції за заявою учасника справи або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскарженого рішення суду або зупинити його дію (якщо рішення не передбачає примусового виконання) до закінчення його перегляду. У разі оскарження рішення, яке підлягало негайному виконанню, апеляційний суд зупиняє його виконання, якщо відповідачем надано забезпечення в розмірі, передбаченому пунктами 1-3 частини 1 статті 430 цього кодексу, або у розмірі всієї суми боргу у випадках, передбачених частиною 2 статті 430 цього кодексу».

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Коханська М. Л. Принципи цивільного судочинства, які забезпечують своєчасність судового захисту. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 14-18.

2. Коханська М. Л. Вимоги до рішення суду в рамках справедливого судового розгляду та досягнення мети цивільного судочинства. *Науковий вісник херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Випуск 4. Т. 1. С. 66-69.

3. Коханська М. Л. Диференціація судових процедур у цивільному судочинстві та її значення для ефективного судового захисту. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 71-76.

4. Коханська М. Л. Ефективність процесуальних засобів захисту права у цивільному судочинстві України: окремі аспекти розвитку. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2018. № 2. С. 92-95. URL : http://pap.in.ua/2_2018/25.pdf.

5. Коханская М. Общие тенденции в обеспечении эффективности гражданского судопроизводства в Украине. *Leges & vita: publicatie stiintifico-practica* (Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь»). Кишинев, Республика Молдова. Iulie 2018. С.60-63.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Коханська М. Л. Процесуальні засоби, які впливають на своєчасність судового розгляду та вирішення цивільних справ. *International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland»*. Republic of Poland. 20-21 July 2018. Volume 1. Stalova Wola: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. С. 22-25.

7. Коханська М. Л. Способи попередження зловживанням процесуальними правами та відповідальність учасників справи як засоби забезпечення ефективності судочинства. *Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 3-4 серпня 2018 р. Х. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018. С. 36-40.

8. Коханська М. Л. Міжнародні та національні критерії оцінки справедливого розгляду та вирішення цивільної справи. *Сучасні правові системи світу : тенденції та фактори розвитку* : Матеріали міжнародної науково практичної конференції, м. Запоріжжя, 24-25 серпня 2018 року. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2018. С. 48-51.

9. Коханська М. Л. Верховенство права у цивільному судочинстві України: окремі аспекти. *Сучасні погляди на актуальні питання правових наук*: Матеріали міжнародної науково практичної конференції, м. Запоріжжя, 23-24 листопада 2018 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2018. С. 111-114.

АНОТАЦІЯ

Коханська М. Л. Процесуальні засоби забезпечення ефективності цивільного судочинства. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретичних та прикладних проблем забезпечення ефективності цивільного судочинства через нормативне закріплення та належну реалізацію відповідних процесуальних засобів, здійснена їх класифікація. Ефективність цивільного судочинства характеризує забезпечення на національному рівні права на справедливий суд, ключовими елементами якого є доступність правосуддя, справедливий розгляд справи, правова визначеність та забезпечення виконання рішення суду.

Визначено співвідношення основних національних засад цивільного судочинства та його завдань. Аргументовано, що диференціація судочинства є одним із засобів управління судовим часом, проявом процесуальної економії та оптимізації здійснення судочинства. Справедливе рішення повинно характеризуватись об'єктивністю, що зумовлює покладення на суд обов'язку з встановлення дійсних обставин справи та реалізацію відповідних повноважень.

Розвинуто положення про юридичну відповідальність учасників цивільних процесуальних правовідносин та розмежовано позитивну та негативну юридичну відповідальність. Визнання надмірної тривалості провадження є підставою для отримання компенсації за порушення розгляду справи в розумний строк.

Аргументовано реалізацію принципу концентрації у нормативному регулюванні розгляду справи в суді першої інстанції. Наведено аргументи на користь розвитку системи забезпечувальних заходів та їх ролі у забезпеченні здійснення справедливого судочинства. Встановлено значення системи перегляду судових рішень в рамках процесуальних засобів забезпечення ефективного судочинства.

Ключові слова: ефективність цивільного судочинства, забезпечення права на справедливий суд, процесуальні засоби, розумний строк розгляду справи, справедливий розгляд справи, процесуальна активність суду, справедливе рішення суду.

АННОТАЦІЯ

Коханская М. Л. Процессуальные средства обеспечения эффективности гражданского судопроизводства. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс;

семейное право; международное частное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2019.

Диссертация посвящена исследованию теоретических и прикладных проблем обеспечения эффективности гражданского судопроизводства через нормативное закрепление и надлежащую реализацию соответствующих процессуальных средств. Установлена подчиненность целей и задач гражданского судопроизводства необходимости утверждения эффективного правосудия. Эффективность гражданского судопроизводства характеризует обеспечение на национальном уровне права на справедливый суд, ключевыми элементами которого являются доступность правосудия, справедливое рассмотрение, правовая определенность, обеспечения исполнения решения.

Определено соотношение принципов гражданского судопроизводства и его задач. Отмечено, что оценка обеспечения справедливого рассмотрения дела осуществляется через соблюдение требований публичности и беспристрастности, равенства, состязательности, обеспечение права быть выслушанным и на оптимальную возможность подготовить дело, принятия справедливого решения в разумный срок. Справедливое решение должно характеризоваться объективностью, что обуславливает возложение на суд обязанности по установлению действительных обстоятельств дела.

Охарактеризована гражданская процессуальная форма в рамках обеспечения права на справедливый суд. Основным вектором в этом направлении должны стать процессуальные средства по взаимному контролю суда и сторон, согласительные процедуры, дискреция суда в доказывании. Осуществлена классификация процессуальных средств, среди которых определена роль тех, которые направлены на обеспечение эффективности гражданского судопроизводства. Дифференциация судопроизводства является одним из средств управления судебным временем и проявлением процессуальной экономии.

Определено значение юридической ответственности субъектов гражданских процессуальных правоотношений для осуществления качественного судопроизводства. Разграничена положительная и отрицательная (карательная или правовосстановительная) юридическая ответственность. К формам негативной гражданской процессуальной ответственности помимо мер процессуального принуждения отнесены меры по оставлению без рассмотрения или возврат жалобы заявления, ходатайства вследствие признания действий злоупотреблением процессуальными правами, ограничению в реализации процессуального права.

Обеспечение разумности сроков рассмотрения гражданских дел, помимо общих, осуществляется через применение специальных процессуальных средств: согласительные процедуры, ускорение производства, жалобы на чрезмерную длительность судебного рассмотрения. Признание чрезмерной продолжительности производства

компетентным национальным судом является основанием для получения компенсации за нарушение рассмотрения дела в разумный срок.

Сделан вывод, что на обеспечение доступности правосудия влияют оптимальные ставки судебного сбора, порядок получения юридической помощи, определение способа защиты права, простота процедуры предъявления заявления, искового заявления или жалобы в суд. Аргументирована реализация принципа концентрации в нормативном регулировании рассмотрения дела в суде первой инстанции.

Определено значение решения, принятого «при отсутствии разумных оснований для сомнения». Установлено соотношение между правосудным и справедливым судебным решением. Последнее свидетельствует о соблюдении при его принятии требований верховенства права, объективного установления обстоятельств дела. Определено значение системы пересмотра судебных решений в рамках процессуальных средств обеспечения эффективного судопроизводства. Обеспечение инстанционного просмотра имеет юридическую природу, обусловленную гарантиями обеспечением права лица быть выслушанным.

Ключевые слова: эффективность гражданского судопроизводства, обеспечения права на справедливый суд, процессуальные средства, разумный срок рассмотрения дела, справедливое рассмотрение дела, процессуальная активность суда, справедливое решение суда.

SUMMARY

Kokhanskaya M. Procedural means of ensuring the effectiveness of civil proceedings. – Qualifying scientific work as a Manuscript.

Thesis for a candidate's degree by specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure, family law, private international law. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkov, 2019.

The thesis is dedicated to the complex research of the theoretic and applied problems of ensuring the civil justice's effectiveness through the settling rules and proper implementation of the appropriate procedural measures. It has been proved the effectiveness of civil justice characterizes ensuring the right to the fair and impartial tribunal at the national level the key elements of which are accessibility to courts, fair and impartial trial, definite clear law and ensuring of court judgment's execution.

The correlation of the main civil procedural principles and its tasks has been defined. It has been grounded that differentiation is one of the tools to organize the judicial system in such a way that courts are able to guarantee everyone's right to a final decision on disputes concerning civil rights and obligations within a reasonable time and the manifestation of procedural economy, it has a purpose to optimize the court trial depending on the category and complexity of the case. It has been grounded that differentiation is one of the tools to organize the judicial system in such a way that courts are able to guarantee everyone's right to a final

decision on disputes concerning civil rights within a reasonable time and the manifestation of procedural economy. The author has proved the fair judgement should be characterized with the objectiveness and reasonability that stipulates to put the obligations upon the court to determine the real circumstances of the case.

The position about the significance of the legal responsibility of participants in civil procedural relations for the implementation of effective justice has been developed and the positive and negative responsibility has been differentiated. The implementation of the principle of concentration in the law regulation in resolving of a case in the court of original jurisdiction has been grounded. The significance of the judicial review system within the procedural means of ensuring effective legal proceeding has been determined.

Key words: effectiveness of civil procedure, ensuring the right to a fair tribunal, procedural means, reasonable time for the final decision on disputes, fair trial, procedural court's activity, fair judgement.

Підписано до друку 21.01.2019. Папір офсетний. Друк офсетний.

Формат 60x90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач

Харківський національний університет внутрішніх справ,

просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.